

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ
РІЦЬ ВЕСВІТНЬОЇ МИТНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
АКАДЕМІЯ СОЦІАЛЬНИХ НАУК УКРАЇНИ

XV міжнародна наукова конференція

**ІСТОРІЯ ТОРГІВЛІ, ПОДАТКІВ
ТА МИТА**

21–22 жовтня 2021 р.
Дніпро

Тези доповідей

Київ–2021

ОРГКОМІТЕТ

XV міжнародної наукової конференції “ІСТОРІЯ ТОРГІВЛІ, ПОДАТКІВ ТА МИТА”

Головуючі:

Смолій В. А. – д.і.н., академік НАН України, директор Інституту історії України Національної академії наук України;

Ченцов В. В. – д.і.н., д.держ.упр., проф., перший проректор Університету митної справи та фінансів.

Заступники головуєчих:

Дячок О. О. – к.і.н., доц., доцент каф. історії та теорії держави і права Університету митної справи та фінансів;

Колесников К. М. – д.і.н., проф., завідувач каф. історії та теорії держави і права Університету митної справи та фінансів;

Приймаченко Д. В. – д.ю.н., проф., проректор з наукової роботи Університету митної справи та фінансів;

Шевченко В. В. – к.і.н., с.н.с., старша наукова співробітниця відділу історії України XIX – початку XX ст. Інституту історії України Національної академії наук України.

Члени організаційного комітету:

Блануца А. В. – к.і.н., старший науковий співробітник відділу історії України середніх віків та раннього нового часу Інституту історії України Національної академії наук України;

Дерев'янка Т. П. – начальник редакційно-видавничого відділу Університету митної справи та фінансів;

Марценюк О. О. – к.держ.упр., керівник навчально-наукового центру Університету митної справи та фінансів;

Морозов О. В. – д.і.н., доц., професор кафедри історії та теорії держави і права Університету митної справи та фінансів.

Рекомендовано до друку вченою радою Університету митної справи та фінансів (протокол № 2 від 27.09.2021 р.)

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту історії України НАН України (протокол № 8 від 30.09.2021 р.)

Наукова редакція та упорядкування О. О. Дячка та В. В. Шевченко

Шевченко В. В. Фінансові аспекти діяльності товариств благодію в Україні (кінець XIX – початок XX ст.).....	50
Ніколайчук Д. О. Аркадій Кочубей як очільник Київської казенної палати	52
Морозов О. В. Імпортні замовлення для іспанського флоту в другій половині XIX ст.	54
Бурачонак А. В. Развіццё ўнутранага гендлю ў Мінскай губерніі ў другой палове XIX – пачатку XX ст.	56
Дейнеко С. М. Грошові виплати у конфіскаційних справах Харківської митниці (1896–1900 рр.): штрихи до портрета преміанта.....	58
Архірейський Д. В. Економічна ситуація у провідних країнах Латинської Америки (1913–1917 рр.): за матеріалами донесень представників російських консульств	61
Милько В. І. Специфіка торгівлі товарами першої необхідності в українських губерніях у роки Великої війни (1914–1918)	63
Малиновський Б. В., Малиновська Т. В. Зобов'язання УНР щодо поставок зерна до Центральних держав (1918 р.)	66
Васковський Р. Ю. Економічні наслідки Ризького договору 1921 р. для Української Народної Республіки.....	67
Купчик О. Р. Торгівельні зв'язки УСРР з Чехословаччиною (початок 1920-х років).....	69
Запорожченко Ю. В. До питання розвитку приватної торгівлі на Донбасі у 1920-х рр.	72
Баран Б. М. Торгівля землею як елемент економічної діяльності парафій греко-католицької церкви у Східній Галичині 1921–1939 рр.	74
Мунило Н. І. Лихварство як елемент повсякденного економічного життя сільського населення Східної Галичини в умовах суспільних трансформацій 1921–1939 рр.	77
Кривчиков В. М. Теоретические аспекты организации полевой торговой службы Красной Армии (1934–1939 гг.).....	79
Потилєв М. В., Морозов О. В. Економічна політика анархістських комун Іспанії в умовах громадянської війни 1936–1939 рр.	81
Старка В. В. Сільська торгівля у Східній Галичині в 1939–1941 рр.	82
Фрадинський О. А. Імпорт вантажів гуманітарно-соціального призначення (подарунків) у СРСР упродовж 1941–1945 рр.	84
Левицька Н. М. “Золотий” етап у розвитку міжнародної торгівлі України (1950–1960 рр.).....	87

ТОРГІВЛЯ ЗЕМЛЕЮ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПАРАФІЙ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ 1921–1939 рр.

Баран Богдан Миколайович
*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка (м. Тернопіль)*

Із завершенням Першої світової війни Австро-Угорська імперія зазнала розпаду через прагнення національних держав до самоідентифікації та проголошення незалежності. В результаті цього в Європі була створена нова система міждержавного устрою. Рада Послів країн Антанти 14 березня 1923 р. ухвалила рішення про приєднання території Східної Галичини до Польської Держави.

Національне питання у Другій Речі Посполитій було досить складним, враховуючи той факт, що переважну більшість населення Східної Галичини склали українці, у яких відібрали можливість відчувати себе господарем своєї землі, плекати її та примножувати.

Земельне питання у міжвоєнній Польщі було одним із ключових для українського населення в Східній Галичині. Важливість орних земель, пасовищ та лісів для господарської діяльності галицького селянина годі й уявити. Земля була найбільшою цінністю у тогочасному суспільстві. Церковні землі теж не стали винятком.

Згідно з умовами Конкордату, підписаного 10 лютого 1925 р. між Апостольською Столицею та Польською Республікою, визначався міжнародно-правовий та соціально економічний статус греко-католицької церкви (ГКЦ). Серед іншого положення конкордату регламентували: свободу зв'язку духовенства та віруючих із Апостольським престолом; матеріальну допомогу держави у реалізації церковних прав і чинностей; релігійну опіку для військових; гарантії щодо національних та державних свят; свободу церковних шкіл та інституцій; непорушність майна церков, інституцій та монастирів і звільнення їх від податків; визначення церковних границь єпархій та провінцій; встановлення розмірів площ орної землі, якими має володіти церква. Останній пункт Конкордату зазначав, що кожна парафія має володіти від 15 до 30 гектарів орної землі в залежності від якості ґрунтів; для капітулів, єпископів і семінарій встановлювалося вже відповідно 180 гектарів. Надлишкові землі підлягали примусовому викупу урядом Польщі для подальшої парцеляції (розподілу) на користь безземельних селян.

У міжвоєнний період митрополит Андрей Шептицький у будь який спосіб намагався зберегти землі ГКЦ від парцеляції церковного землеволодіння, яку планували відповідно до аграрної реформи польського уряду. Митрополит вважав, що "план польського правительства щодо аграрної реформи церковних дібр усіма дорогами веде до знищення греко-

католицької Церкви, а тим також до знищення українського елементу”. Він домагався не лише збереження існуючих земельних володінь Церкви, а й їх збільшення, і закликав Ватикан розглядати землеволодіння ГКЦ як резервний фонд, прибутками якого користувалася і могла користуватися не тільки Церква, але й вся українська спільнота. Однак, незначну частину церковних володінь все ж розпарцеливали. Надлишкову землю митрополит та його довірені особи продавали українським селянам.

Греко-католицька церква володіла в Галичині численними земельними угіддями, до яких входили: ерекціональні (церковні) ґрунти, ліси, луки, земельні наділи, що знаходилися під церковними забудовами. З них Церква отримувала прибутки, що давало змогу займатися культурно-освітньою, суспільно-економічною, науковою й меценатською діяльністю. У 1928 р. на прохання Міністерства віросповідань і народної освіти бюро єпископату Польщі переслало зведені дані щодо церковного землеволодіння. За цими даними, Галицька митрополія володіла 98 280 га землі, без урахування землеволодіння монастирів та столових дібр архієпархії й двох епархій. За підрахунками польського дослідника Єжи Віслоцького, греко-католицька церква в Польщі сукупно володіла земельною нерухомістю в розмірі 143 583 гектарів.

Земельною власністю Церкви управляла Центральна адміністрація столових дібр ГКЦ у Львові. Вона функціонувала з кінця ХІХ ст. в межах ГКЦ у результаті об'єднання всіх правлінь окремими маєтками митрополії (у Перегінську, Галичі, Крилосі, Якторові, Уневі, Зарваниці, Львові), які до цього мали свою окрему адміністрацію і звітували про фінансово-господарську діяльність Львівській греко-католицькій капітулі.

Генеральним адміністратором Центральної адміністрації столових дібр ГКЦ у Львові у 1913–1938 рр. був економіст, отець-мітрат Тит Войнаровський, а після нього – науковець-лісівник Андрій П'ясецький. Кожна земельна ділянка мала свого управителя. Директором Центральної адміністрації столових дібр у Львові був Ярослав Горалевич, який виконував різноманітні доручення Андрея Шептицького і Тита Войнаровського. У 1937 р. персонал столових дібр нараховував понад 50 осіб. До фінансово-господарських справ адміністрації маєтностей митрополит також залучав свого брата Казимира Шептицького, д-ра Тадея Соловія, о. Василя Лициняка та інших осіб.

Земельні угіддя “Зарваниця” о. Тит Войнаровський закупив для митрополії ще перед Першою світовою війною. Ними управляв Володимир Федорович. Маєтність “Крилос-Галич”, яка з давніх-давен належала митрополії, мала близько 700 га, нею управляв сотник Дмитро Герчанівський. Маєтностями “Якторів-Унів” опікувався Дмитро П'ясецький. “Перегінське-Лолін” – це одне з найбільших і найбагатших земельних угідь ГКЦ, що також здавна належало Церкві. На початку ХХ ст. територія маєтності займала верхів'я р. Лімниця та землі її лівобережних приток і на 1937 р. складала площу 34 217 га, в тому числі лісову – 30 355 га. Управа

Перегінських столових дібр знаходилася в селищі Перегінське. Управою керували інженери Йосиф Сальц (1924–1935 рр.), Юліан Левицький (1935 р.) та Михайло Мартинець (1935–1939 рр.).

У кожній парафії землею розпоряджався місцевий священик. Відповідно до інструкцій митрополичого Ординаріату, парох мав право обробляти землю, а також здавати її в оренду. Вирощену ним сільсько-господарську продукцію продавав, а виручені з земель кошти йшли на утримання парафіяльного храму та поборства. Також частина коштів направлялася на благодійність: утримання сирітських притулків, допомогу вдовам та сиротам померлих священиків. За наявну землю парафія платила податки в розмірі до 50 злотих з гектара орної землі.

Парафіяльний священик також мав право продавати землю з огляду на потреби парафії, ремонт та будівництво храму тощо. Механізм продажу (парцеляції) ерекційного поля був таким: парох мав подати до митрополичого Ординаріату відповідне звернення про продаж землі, у якому роз'яснити з якою метою потрібно продати ґрунт; опісля схвалення священик міг продати землю та перевести гроші на рахунок митрополичого Ординаріату. Цікавим є факт, що продаж-купівля землі в Східній Галичині греко-католицькою церквою здійснювався в доларах США. Відповідно до інструкцій митрополичого Ординаріату, зазначених у єпархіальних відомостях, парох мав вести чіткі рахунки з продажу та ренти церковних земель. За недбале ведення чи цілковите залишення таких рахунків священик поставав перед відповідальністю. Не зважаючи на це, траплялися непоодинокі випадки недотримання священиком поставлених перед ним завдань та обов'язків щодо ведення господарської діяльності на парафії, зокрема, про недбалі ведення рахунків.

Можемо констатувати, що умови продажу церковних земель в Другій Речі Посполитій міжвоєнного періоду регламентувалися польським національним земельним законодавством, умовами Конкордату 1925 р. та внутрішніми статутами ГКЦ. Земельні наділи були важливою складовою економічної діяльності греко-католицької церкви, що давала можливість утримувати не лише культові споруди та парафіяльних священиків, але й спрямовувати значні ресурси на благодійну діяльність.